

УДК 342.76

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2019.2.04>

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО
ОБМЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ
В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

**THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF CONSTITUTIONAL
AND LEGAL SOCIO-ECONOMIC HUMAN RIGHTS LIMITATION
IN EUROPEAN UNION COUNTRIES**

Міщенко А.В.,

*аспірант кафедри конституційного права і прав людини
Національної академії внутрішніх справ*

Статтю присвячено висвітленню основних нормативно-правових засад регулювання конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав людини за правом Європейського Союзу, аналізуючи положення Загальної декларації прав людини 1948 року [1], Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2], Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року [3], Європейської соціальної хартії 1996 року [4], Хартії основних прав Європейського Союзу 2000 року [5] та вивчаючи окремі рішення Європейського суду з прав людини [6] та рішення Європейського Суду Правосуддя [7]. У ході дослідження виявлено актуальні проблеми конституційно-правового обмеження реалізації соціально-економічних прав людини в Україні. У зв'язку з чим зміст статті розкриває ключові аспекти теоретико-правового надбання Європейського Союзу, який визначено орієнтиром для України в процесі приведення свого законодавства у відповідність до європейських стандартів. Авторкою було визначено сутність поняття «обмеження соціально-економічних прав людини» на основі його нормативно-правового закріплення. У статті було приділено особливу увагу нормам зазначених міжнародно-правових актів, які визначають принципи, підстави, межі та цілі конституційно-правових обмежень соціально-економічних прав. Встановлено, що конвенційний механізм регулювання конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав людини не лише визначає зміст конкретних правових норм, але й створює теоретико-правову основу для їх інституційних механізмів захисту та подальшого їх запровадження в Україні. Авторка здійснила аналіз окремих рішень Європейського суду з прав людини в справах, пов'язаних з порушенням порядку обмеження соціально-економічних прав, та визначила сучасні тенденції судової практики Європейського суду з прав людини в сфері захисту соціально-економічних прав людини та громадянина конституційно-правового обмеження.

Ключові слова: конституційно-правове обмеження, соціально-економічні права, право Європейського Союзу, Конституція.

Постановка проблеми. Сучасний інтеграційний процес з Європейським Союзом неможливо уявити без запозичення досвіду країн-членів та впровадження європейських стандартів

у життя українців, зокрема, у забезпеченні соціально-економічних прав людини.

Належна реалізація соціально-економічних прав людини сприяє роз-

будові України у напрямі соціальної, демократичної та правової держави, адже саме ці напрями і цінності проголошено Конституцією України і є загальними засадами конституційного ладу України (ст. 1) [8]. Слід зазначити, що протягом останніх п'яти років в українському суспільстві гостро стоїть питання реалізації соціально-економічних прав. Адже криза зовнішньополітичних відносин з країною-агресором сильно виснажують економіку України, що, безумовно, впливає на їх забезпечення та є першопричиною непоодиноких випадків конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав людини.

Виходячи зі змісту проаналізованих рішень Конституційного Суду України, нами встановлено, що реалізація досліджуваної групи прав у повному обсязі залежить від:

- фінансових ресурсів держави;
- суспільної зумовленості;
- регулювання змісту цього права

в галузевому законодавстві [9].

У ч. 1 ст. 64 Конституції України зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Аналогічні застереження є і в ст. 22 Конституції України. Конституційний Суд України у своєму рішенні № 5-зп від 30 жовтня 1997 року (справа К.Г. Устименка) сформулював абсолютно чітку позицію, відповідно до якої «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами» [9].

Однак, аналізуючи діяльність Верховної Ради України, можна зробити висновок, що вона нехтує зазначеними положеннями, оскільки систематично законом про Державний бюджет України зупиняє дію інших законів, які регулюють відносини у сфері соціально-економічних прав, що призводить до обмеження права людини на достатній

життєвий рівень для себе і своєї сім'ї та права на соціальний захист [10].

Незважаючи на те, що соціально-економічні права і належать до групи позитивних прав, де є допустимим їх обмеження залежно від умов, які виникають у суспільстві, чітко встановлено вичерпний перелік випадків, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строку дії цих обмежень: в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64 Конституції України). Законодавець і тут порушує вимоги Конституції України, адже фактично встановлює тимчасове припинення дії певних соціальних пільг чи гарантій без обґрунтування умов.

Як наслідок, така законодавчо невизначена та необґрунтована позиція Верховної Ради призводить до порушення окремих зобов'язань держави щодо певної категорії населення, порушення проголошених Конституцією України принципів та підриву довіри суспільства до держави.

Відомо, що національним законодавством передбачена можливість втручання з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами в процес регулювання обмеження соціально-економічних прав, адже це є необхідною формою діяльності держави з їх забезпечення. Разом із тим наявною є проблема у регламентації механізму застосування конституційно-правових обмежень, адже в Конституції зазначено, «що можна», але не вказано «як».

Така неврегульованість призводить до зловживань та неоднозначного застосування норм Конституції України. Саме це і зумовлює необхідність у дослідженні європейського досвіду, зокрема, теоретико-правових аспектів конституційно-правових обмежень соціально-економічних прав за правом Європейського Союзу, на прикладі окремих міжнародно-правових актів,

ратифікованих державами-учасницями Європейського Союзу та рішень Європейського суду з прав людини.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Загальні дослідження окремих аспектів конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав людини здійснювали П. Рабінович, Р. Веприцький, А. Малько, Ю. Тодика, М. Савчин, В. Лемак, І. Ягофорова та інші. Однак більшість зазначених учених у своїх роботах аналізують безпосередньо правову природу соціальних та економічних прав або ж досліджують обмеження прав людини в цілому.

Метою статті в межах цього дослідження є аналіз нормативного закріплення регулювання обмеження соціально-економічних прав людини, адже основні конституційно-правові засади обмеження соціально-економічних прав людини, зокрема за правом Європейського Союзу, є загальноприйнятими та містяться у конвенціях, деклараціях, пактах, міжнародно-правових договорах та в судових прецедентах.

У межах цієї статті буде досліджено положення таких міжнародно-правових актів, як: Загальна декларація прав людини 1948 року, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейська соціальна хартія 1996 року, Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року та окремі рішення Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ґрунтовного розуміння особливостей конституційного закріплення регулювання обмеження соціально-економічних прав людини в країнах Європейського Союзу варто з'ясувати правову природу основних понять. Щодо дефініцій соціально-економічних прав людини нині немає єдиного підходу до розкриття їх змісту.

Однак усі правники схильні до думки, що основним їх складником є гідний життєвий рівень, соціальна захищеність та добробут людини. Джерелом соціально-економічних прав людини є людська гідність, яка посідає визначальне місце в їх забезпеченні. Людині необхідні певні блага, можливості та сприятливі суспільні умови для власного розвитку, вона не може почуватися значущою та гідною та поважати гідність інших тоді, коли відсутні належні умови проживання, харчування. Важливою з цього приводу є думка В. Костицького, який зазначав, що немає сенсу в праві на недоторканість житла або таємниці телефонних розмов, якщо в людини немає ні свого житла, ні телефону [11].

Так, Р. Веприцький розкриває зміст поняття «соціально-економічні права» як «можливості людини та громадянина в сфері власності, підприємництва, праці та відпочинку, соціального захисту, житлового забезпечення та охорони здоров'я, що мають на меті створення умов для належного розпорядження особою власністю і працею та захист працівників, що опинились у складній життєвій ситуації як з боку держави, так і з боку суспільства» [13, с. 16].

Не менш важливим є питання з'ясування сутності поняття «обмеження прав людини», яке можна визначити: як допустиме міжнародним та національним правом втручання, що призводять до зміни обсягу прав і свобод людини в інтересах суспільства та для забезпечення балансу інтересів з метою захисту конституційних цінностей.

Зупинимось безпосередньо на організаційно-правовому забезпеченні регулювання обмеження соціально-економічних прав за правом Європейського Союзу. Перш за все слід пригадати справу 26/62 *Van Gend en Loos*, де Суд Правосуддя обґрунтував, що Співтовариство (Союз) створює новий пра-

вовий порядок у міжнародному праві, на користь якого держави обмежили свої суверенні права, хоча і в обмежених сферах, і суб'єктами якого є не лише держави-члени, а також і їхні громадяни [7]. Подібний підхід був розкритий у рішенні справи 6/64 *Costa v. ENEL*, де наголошувалось, що «на відміну від звичайних міжнародних угод, Договір про Європейське економічне співтовариство створив власну правову систему, яка стала невід'ємною частиною правових систем держав-членів і якої їх суди зобов'язані дотримуватись» [7]. Це означає, що право Європейського Союзу має вищу юридичну силу над національним правом держав-членів.

При цьому важливо пам'ятати, що держави-члени Європейського Союзу одночасно є державами-учасницями Ради Європи і сторонами основної частини її правозахисних міжнародних документів, передусім Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2], а також те, що у застосуванні норм європейського права країни-учасниці мають добросовісно виконувати свої міжнародні зобов'язання у сфері захисту обмеження соціально-економічних прав людини.

Насамперед слід проаналізувати положення ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, в якій зазначається, що: «Під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина має зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [1].

Саме цією декларацією вперше після Другої світової війни було проголошено на міжнародному рівні межі та підстави обмежень прав людини, разом із тим і соціально-економічних

прав. Так, допустимою межею обмежень прав людини визначається забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, тобто реалізація власних прав закінчується там, де починаються права та законні інтереси інших. Цією статтею встановлюється заборона зловживати суб'єктивним правом, оскільки у разі перевищення меж можливої поведінки особа спричиняє певні юридичні наслідки. Також у ній визначено, що виключно законом закріплюється перелік допустимих обмежень та лише з підстав, що відповідають справедливим вимогам моралі для забезпечення громадського порядку і загального добробуту.

На основі Загальної декларації прав людини 1948 р., проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, уряди держав-учасниць Ради Європи підписали Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, де окремою ст. 18 визначили межі застосування обмежень: «Обмеження дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені» [2].

Згодом Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (далі – Пакт), де в ст. 4 зазначається: «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що стосовно користування тими правами, що їх та чи інша держава забезпечує відповідно до цього Пакту, ця держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві. Статтею 5 визначається, що міра обмежень не може бути більшою, ніж це передбачено Пактом, а також людина не може зазнавати ніяких обмежень стосовно

основних прав лише тому, що вони цим Пактом не визнаються або якщо визначені в ньому в меншому обсязі» [3].

Цим Пактом визначено підстави обмеження права на створення та вступ до профспілкових організацій:

- 1) в інтересах державної безпеки;
- 2) для забезпечення громадського порядку;
- 3) для захисту прав і свобод інших (ст. 8) [3].

Також положення цієї ж статті Пакту дають змогу застосовувати законні обмеження щодо користування соціально-економічними правами стосовно певного кола осіб, які входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації [3].

Після глибоких соціальних перетворень у світі Рада Європи вирішить доповнити Конвенцію про захист прав людини та запропонує країнам Європи підписати міжнародний договір – Європейську соціальну хартію 1996 року (далі – Хартія) [4], яка визначить соціальну орієнтацію ринкової економіки європейських країн та встановить їхні взаємні зобов'язання в цій сфері.

Окремими положеннями Хартії закріплюється право держави відступати від підписаних зобов'язань, зокрема, проголошених соціально-економічних прав, за умов: надзвичайного стану в державі, який загрожує життю нації або під час війни. А також статтею 6 Хартії визначено: «Ефективне втілення в життя прав і принципів, зазначених у частині I, та їх ефективне здійснення відповідно до частини II не підлягають жодним обмеженням, за винятком тих, які передбачені цими частинами, і тих, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві для захисту прав і свобод інших людей або для захисту державних інтересів, національної безпеки, здоров'я людей чи моралі. Обмеження, які дозволяються згідно з цією Хартією щодо зазначених у ній прав і

зобов'язань, застосовуються тільки з метою, з якою вони передбачені» [4]. Отже, Хартією визначено такі підстави обмеження соціальних прав:

- 1) для захисту прав і свобод інших людей;
- 2) для захисту національної безпеки;
- 3) для захисту здоров'я людей чи моралі [4].

У грудні 2009 року після набрання чинності Лісабонським договором Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року (далі – Хартія ЄС) набула юридичної сили установчого договору Європейського Союзу та стала пріоритетним документом в європейській правовій системі. Нині Хартія ЄС є першоджерелом стандартів захисту прав людини, зокрема обмеження соціально-економічних прав для всіх органів Європейського Союзу.

Відповідно до положень ст. 53 Хартії ЄС «Про рівень захисту» жодне з положень цієї Хартії не може тлумачитись як обмеження або яке завдає шкоди правам людини і основним свободам у відповідній сфері їх застосування, визаним правом Європейського Союзу, міжнародним правом та міжнародними конвенціями, учасницями яких є Європейський Союз, Європейське співтовариство або всі держави-члени, зокрема, Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також конституціями держав-членів [5].

Міжнародні інституції, зокрема, Європейський суд з прав людини та Європейський комітет із соціальних прав покликані забезпечувати захист соціально-економічних прав відповідно до встановлених стандартів зазначеними вище нормативно-правовими актами.

Наприклад, у рішенні у справі *Autism-Europe v France* [14] Комітет вказав, що у разі коли забезпечення певного права, пов'язаного з імплементацією Європейської соціальної хартії, є виключно

складним і вимагає значних фінансових ресурсів, то держава-учасниця має вжити заходів, які дадуть змогу досягнути цілей Європейської соціальної хартії у розумний строк, із поступовим прогресом до вичерпного виконання із залученням максимально доступних ресурсів. Держави-учасниці мають бути максимально завбачливими щодо впливу перетворень, які будуть поширені на найбільш уразливі та соціально незахищені групи населення. Адже саме на них лягатиме найбільше навантаження у разі інституційних прорахунків. Отже, мінімальні стандарти соціально-економічних прав людини мають забезпечуватися незалежно від політичної системи держави, її форми правління чи державного устрою [14]. Це означає, що Комітетом було виявлено характерну залежність рівня реалізації соціально-економічних прав від фінансових можливостей національної економіки країни та, відповідно, подальших допустимих випадків їх обмеження.

Слід зазначити, що в окремих рішеннях Європейського суду з прав людини детально визначено порядок та підстави конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав. Діяльність Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є ключовим елементом у регулюванні та захисті обмеження зазначених прав, застосовуючи розширене їх тлумачення. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про наявність рішень у справах стосовно законного обмеження права власності, обмеження соціальних виплат, обмеження права на пенсійне забезпечення, обмеження права на страйк.

Наприклад, згаданими міжнародно-правовими актами неодноразово наголошувалось на законності обмеження соціально-економічних прав в «інтересах суспільства». Так, у практиці Європейського суду з прав людини у справі «Джеймс та інші проти Великобританії» (*James and others v. The United*

Kingdom) [15] було викладено правову позицію, відповідно до якої заволодіння власністю на виконання законної соціально-економічної або іншої політики може здійснюватися «в інтересах суспільства» [15].

Також у рішенні справи «Суханов та Ільченко проти України» від 26 червня 2014 р. ЄСПЛ зазначив, що зменшення розміру або припинення втручання у право власності. А першим і найголовнішим правилом статті 1 Першого протоколу є те, що будь-яке втручання державних органів у право на мирне володіння майном має бути законним і повинно переслідувати легітимну мету «в інтересах суспільства». Будь-яке втручання також має бути пропорційним щодо переслідуваної мети. Іншими словами, має бути забезпечено «справедливий баланс» між загальними інтересами суспільства та обов'язком захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідного балансу не буде досягнуто, якщо на відповідну особу або осіб буде покладено особистий та надмірний тягар [16].

Отже, аналізуючи ключові теоретико-правові аспекти конституційно-правового обмеження соціально-економічних прав людини за правом Європейського Союзу, ми дійшли таких висновків:

- 1) в усіх запропонованих до розгляду міжнародно-правових актах визначається, що держави можуть закріплювати у конституціях право органів державної влади обмежувати соціально-економічні права;
- 2) такі обмеження соціально-економічних прав мають відповідати європейським стандартам;
- 3) на рівні конституції мають бути визначені межі, підстави та ціль обмежень соціально-економічних прав;
- 4) на державу покладається обов'язок захисту та охорони соціально-економічних прав людини від неправомірних обмежень;

5) рішення Європейського суду з прав людини надають розширене тлумачення конкретних випадків конституційно-правового обмеження прав людини та є орієнтиром для формування принципів захисту конституційного обмеження соціально-економічних прав людини і громадянина в національних судах.

Так, усі вищезазначені міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, мають найвищу силу в системі національного законодавства. Їх відповідні положення, що регулюють конституційно-правові обмеження соціально-економічних прав, є обов'язковими у виконанні. Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини у відповідних питаннях тлумачення та застосування Конвенції та Протоколів до неї стосовно обмеження соціально-економічних прав, тому рішення Європейського суду з прав людини є джерелом національного права України та впроваджують європейські стан-

дарті конституційно-правових обмежень [17].

Встановлено, що конвенційний механізм захисту соціально-економічних прав людини, окрім закріплення самого змісту правових норм, створює нормативну основу функціонування інституційних механізмів, за допомогою яких втілюється практична сторона захисту соціально-економічних прав.

Правові позиції Європейського суду з прав людини виступають основою для формування принципів захисту соціально-економічних прав людини в національних судах. Через те, що Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини у питаннях тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї у випадках потенційних порушень з боку України соціально-економічних прав людини це слугує підставою для розгляду рішення Європейського суду з прав людини як джерела вітчизняного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини 1948 року. URL: <https://www.irs.in.ua>.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Європейська соціальна хартія 1996 року. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
6. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.
7. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7216/en.
8. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. № 30. Ст. 14.
9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-18>.
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>.
11. Костицький В.В. Правове регулювання захисту суспільної моралі: зб. нормат.-прав. актів. Київ : Національна комісія, 2010. С. 118.
12. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.
13. Веприцький Р.С. Правове регулювання захисту соціально-економічних прав людини в сфері праці : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 19 с.

14. International Association Autism-Europe (IAAE) v France (Complaint no. 13/2002). URL: http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/4_collective_complaints/list_of_collective_complaints/RC13_on_merits.pdf.

15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_180.

16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Суханов та Ільченко проти України» від 26 червня 2014 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_a16.

17. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

The article deals with the main legal framework for the regulation of the constitutional and legal socio-economic human rights limitation under the European Union law, analyzing the provisions of the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the International Covenant on Economic and Social and Cultural Rights of 1966, the European Social Charter of 1996, the Charter of Fundamental Rights of the European Union in 2000 and by examining individual judgments of the European Court of Human Rights. In the course of the research, actual problems of realization of constitutional and legal socio-economic human rights limitation in Ukraine were identified. Therefore, the main part of the article reveals key aspects of the theoretical and legal experience of the European Union, which is a benchmark for Ukraine in the process of bringing legislation to European standards. The author has defined the essence of the concept of socio-economic human rights limitation, based on its normative legal fixing. Also, special attention is paid to the norms of the mentioned international legal acts, which define the principles, grounds, limits or purpose of constitutional legal socio-economic human rights limitation rights. It is established that the conventional mechanism for regulating the constitutional and legal socio-economic human rights limitation rights not only establishes the content of specific legal norms, but also creates a theoretical and legal basis for their institutional protection mechanisms and their further implementation in Ukraine. In addition, the analysis of individual decisions of the European Court of Human Rights in cases related to violation of the order socio-economic human rights limitation, and identified the current trends of the case law of the European Court of Human Rights in the field of protection of socio-economic human rights and citizens of constitutional law limitation.

Key words: constitutional-legal limitation, socio-economic rights, European Union law, Constitution.
